

УДК 378.016:811.111

Яременко О. О.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

КОМУНІКАТИВНА СПРЯМОВАНІСТЬ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СТАРШИХ КУРСІВ У ПЕДАГОГІЧНИХ ВУЗАХ

Стаття розглядає важливість участі студентів старших курсів у процесі реальної комунікації при навчанні спілкування. Адже мова – це передусім створення мотивації, а природне мовлення стимулює саме потреба в реальному спілкуванні. Можливість задовольнити цю потребу надає комунікативна спрямованість уроків з іноземної мови. У статті розглянуто деякі характеристики комунікативності, які необхідно враховувати, спрямовуючи навчальний процес на старших курсах педагогічного вуза в комунікативне русло. Надано практичні методичні рекомендації щодо побудови практичного курсу з англійської мови.

Ключові слова: комунікативна спрямованість, реальна комунікація, комунікативність, навчальний процес.

Що таке комунікативність і для чого вона слугує? Реалізація цього принципу полягає в уподібненні процесу навчання процесу реальної комунікації. Це передбачає вирішення на заняттях реальних завдань спілкування з метою включення студентів в комунікацію мовою, що вивчається. Особливо це важливо для студентів старших курсів, які вже розуміють, для чого їм необхідно знання мови, і мають уявлення про те, що вони мають бути готові використовувати мову для реальної комунікації також і поза уроками, наприклад, під час відвідування країни мови, що вивчається, під час прийому іноземних гостей вдома чи на роботі, чи при листуванні та веденні ділових паперів. При цьому процес навчання на старших курсах педагогічних вузів не зводиться тільки до встановлення за допомогою мови соціальних контактів, це й долучення особистості до духовних цінностей іншої культури, навчання вільного орієнтування в іншомовному середовищі і вміння адекватно реагувати в різних ситуаціях, тобто навчання спілкування.

Загальновідомо, що людина говорить, щоб впливати на поведінку, думки і почуття інших людей через мовну діяльність. Це означає, що навчити комунікації можна тільки через залучення студентів до різних видів діяльності; шляхом моделювання реальних життєвих ситуацій спілкування; на основі систематизації мовного матеріалу, що й надає нам акцент на комунікативну спрямованість занять.

Процес навчання в цих рамках будується за моделлю комунікації. Відповідно до цієї моделі навчання максимально наближене до реального

спілкування.

І ще один важливий аспект, оскільки обговорювані проблеми не мають, як правило, однозначного рішення, то обговорюють їх учасники – викладач і студенти – рівноправні, як мовні партнери. Тобто основною рисою цієї моделі є комунікативність, яка поєднує в собі цілий ряд характеристик, що дають змогу здійснювати перехід від перших соціальних контактів до складних ситуацій. Комунікативність передбачає:

- мовленнєву спрямованість навчання;
- стимулювання мовленнєво-розумової активності;
- забезпечення індивідуалізації;
- врахування функціональності мови;
- створення ситуативності навчання;
- дотримання принципу новизни і нешаблонної організації навчального процесу.

Параметри комунікативного спілкування реалізуються також у комунікативній поведінці викладача, активній поведінці студента, в предметах обговорення, ситуації спілкування, використанні мовних засобів тощо.

Розглянемо більш детально деякі характеристики комунікативності, які треба враховувати, спрямовуючи навчальний процес на старших курсах педагогічного вуза в комунікативне русло.

Важливим аспектом, що стимулює спілкування та спонукає до висловлювання своїх думок, є певна ситуація, контекст, на основі яких відбувається діяльність. Ситуації можуть бути реальними, умовними, уявними тощо. Головне – всі вони повинні співвідноситися з психологічними особливостями студентів. Ситуації можуть бути конкретними, і тоді мова студента є їх безпосереднім відображенням, або абстрактними і проблемними. Ситуація може вводиться за допомогою наочних засобів (ситуативних картинок, магнітної дошки, презентації, таблиці чи діаграми), які будуть відображати певне місце і час дії, можна зробити ситуацію статичною або динамічною (змінити компоненти, переставити дійових осіб, додати нових персонажів).

Дуже важливо, щоб студенти могли “пропустити ситуацію через себе”, надаючи їй особистісний характер. Це підвищує ефективність засвоєння іноземної мови, тому що разом з інтелектом підключаються емоції. Студенти висловлюють своє власне судження, ставлення, погоджуються або спростовують думку викладача або іншого студента, використовуючи різні мовні кліше. Тому обговорення проблеми є реальним спілкуванням на занятті. Найбільш адекватним прийомом навчання говорінню, в цьому випадку, є різні форми драматизації, у тому числі імпровізації та рольові ігри. Таким чином, зміст занять має і може базуватися на обговоренні

актуальних життєвих проблем, а не готових тем або текстів, що дає змогу реалізувати принцип індивідуалізації, оскільки оволодіння комунікативною функцією іноземної мови передбачає врахування індивідуальних особливостей, інтересів студентів, їх здібностей, нахилів і побажань.

У спілкуванні поряд з комунікативною функцією мови виступає і пізнавальна, тому комунікативна спрямованість занять має великі перспективи для розвитку інтелектуальних можливостей студентів. Орієнтуючись на спілкування і активну діяльність студентів, основним при здійсненні комунікативної спрямованості є також вироблення мислення і поведінкових умінь. Останнє дуже важливо, оскільки студент повинен навчитися встановлювати контакт із співрозмовником, вміти поставити себе на місце іншого і володіти ситуацією спілкування.

Для цього на уроках іноземної мови викладач створює ситуації, в яких студенти спілкуються в парах, групах, команді залежно від комунікативної задачі. Це робить урок не тільки більш різноманітним, а й сприяє виховному потенціалу уроку, співпраці, взаємоповазі. Працюючи в групі, студенти виявляють мовну самостійність, вони можуть допомогти один одному, успішно коректувати висловлювання співрозмовників, навіть якщо викладач не дає такого завдання. У результаті знімається психологічний бар'єр страху перед мовною помилкою і надається можливість висловлювати свою думку.

Досить ефективною в цьому напрямку є застосування технології співробітництва, зокрема прийому "Навчання в команді", який сприяє посиленню мотивації студентів, створенню комфортного середовища для кожного, полегшує формування комунікативних навичок і вмінь.

Комунікативна спрямованість сприяє швидкому оволодінню навичками мовлення. Це забезпечується шляхом засвоєння різних видів монологічного мовлення, типових діалогів і форм мовного моделювання. Тут, на першому плані знаходиться конкретна мовна модель. Основною одиницею уроку і всієї стратегії навчання цієї методики є акт говоріння. Важливим методичним моментом при навчанні говоріння є врахування співвідношення його найважливіших форм: монологу та діалогу (діалогу – розпитування, діалогу – спонукання до дії, діалогу – обміну думками, інформацією) і полілогу. У методиці навчання монологічного та діалогічного мовлення прийнято два шляхи: "шлях зверху", – вихідною одиницею навчання якого є закінчений текст (діалог); та "шлях знизу", – в основі навчання якого речення (діалогічна одиниця), що відображає елементарне висловлювання.

Наприклад, "шлях зверху" здійснюється через різноманітні перекази вихідного тексту, творчу переробку матеріалу, коли початковий текст повністю перекроюється, мова стає вмотивованою, особистісно забарвленою. Роботі над текстом, як правило, передують параи,

відповіді на питання, заповнення таблиць.

“Шлях знизу” передбачає розгортання висловлювання від елементарної одиниці – речення – до закінченого монологу. Це висловлювання з теми або ситуації, опис картини, вираження свого ставлення. Велика увага приділяється опорам, чим ретельніше вони опрацьовуються, тим якісніше буде непідготовлений монолог. Опори мають індивідуальний характер, “сильні” студенти користуються мінімальними опорами, більш “слабкі” – розгорнутими.

Як і при навчанні монологічного мовлення, при навчанні діалогу можливий “шлях зверху” – від цілого діалогу-зразка і “шлях знизу” – від елементарної діалогічної одиниці. Відштовхуючись від стандартного (міні) діалогу-зразка, студенти вивчають його особливості, відтворюють його за ролями і створюють діалогічне спілкування на основі подібної, але нової ситуації шляхом зміни окремих компонентів. При цьому студентам також даються опори, підстановчі елементи, на основі яких здійснюється діалогічне спілкування. “Шлях знизу” – це виконання завдань на відновлення однієї з реплік. Дуже ефективним є використання ігрових моментів в ході розпитування, часом гра дає змогу перетворити діалог в монолог або полілог. Що стосується методики роботи з діалогом, то найбільш ефективними прийомами для студентом старших курсів ми вважаємо використання лексико-сміслових і аналітичних таблиць, “кейс”-технології, комунікативні прийоми “Сніжний ком”, “Складання розповіді ланцюжком” тощо. Також актуальними є дискусійні ігри, де обговорюються цікаві або значущі для студентів питання. Змістом таких дискусій може бути будь-яка проблема реального життя в рамках навчальної програми.

Високою комунікативною спрямованістю також характеризується метод проектів, який націлює студентів на самостійний пошук інформації, підвищує рівень комунікативної компетенції, вчить мислити творчо і критично. Ефективно поєднуються мовні проекти з технологією критичного мислення в навчанні писемного мовлення і роботі з текстом, тому що ці види діяльності вимагають від студента умінь зіставляти та аналізувати інформацію, робити висновки.

Дуже великий інтерес у студентів викликають відеокурси англійської мови, які є не просто автентичним матеріалом і ілюстрацією до теми, що вивчається, але й основою для подальшого обговорення, сприяючи комунікативній спрямованості уроку.

Не слід забувати і про нетрадиційні форми навчання. Адже студента потрібно зацікавити, зробити так, щоб йому захотілося висловитися. Тут на допомогу приходять ігрові моменти нестандартних уроків.

Зазвичай, нетрадиційні форми уроку іноземної мови реалізуються, як правило, після вивчення будь-якої теми або кількох тем, виконуючи, таким

чином, функції навчального контролю. Такі уроки проходять в незвичайній, нетрадиційній обстановці. Подібна зміна звичної обстановки доцільна, оскільки вона створює атмосферу свята при підбитті підсумків зробленого, знімає психологічний бар'єр, що виникає в традиційних умовах через побоювання зробити помилку. Нетрадиційні форми уроку іноземної мови здійснюються за обов'язкової участі всіх студентів групи, а також реалізуються з неодмінним використанням засобів: слухової і зорової наочності. На таких уроках вдається досягти самих різних цілей методичного, педагогічного та психологічного характеру, а саме:

- здійснити контроль знань, навичок і вмінь учнів з певної теми;
- забезпечити ділову, робочу атмосферу, серйозне ставлення студентів до уроку;
- передбачити мінімальну участь на уроці викладача.

Методично вискоефективними формами, які реалізують навчання, розвиток та виховання студентів, є урок-спектакль, урок-свято, відеоурок, урок-екскурсія, урок-інтерв'ю та інші форми занять.

Таким чином, можна сказати, що нетрадиційний урок – органічне поєднання освіти, розвитку та виховання. Нетрадиційні уроки англійської подобаються студентам будь-яких курсів, тому що вони творчі і незвичайні, а найголовніше – ефективні.

Враховуючи все вищесказане і виходячи з особливостей комунікативної спрямованості загалом, можна порекомендувати будувати курс навчання англійської мови на старшому етапі за такою схемою:

1. Традиційні уроки (введення нових знань, ознайомлення з новим матеріалом).
2. Нетрадиційний урок або проектна робота (при завершенні певної теми).
3. Позакласний захід (екскурсія, прогулянка, проектна робота поза межами класу).
4. Самостійна діяльність (індивідуальний підхід, наукова інформація).

Показниками ефективності пропонованого підходу є два моменти: по-перше, наочно оформлюється мотивація навчання і, по-друге, створюється єдина система урочної і позаурочної роботи з предмета.

Висновки

Отже, ми вважаємо, що тільки за умови органічного поєднання урочної та позакласної роботи, що базується на комунікативній спрямованості навчання, іноземна мова може зробити вагомий внесок у формування і розвиток особистості студента. Таким чином можна рекомендувати розбити курс навчання іноземної мови на старших курсах на чотири етапи:

I. "Let's read and speak English" – на цьому етапі йде розвиток чотирьох видів мовленнєвої діяльності. Закріплюється граматичний матеріал та активізуються навички писемного мовлення, але акцент йде на читання і

говоріння.

II. "Let's play English" – студенти в ігровій формі закріплюють пройдену тему. Основними видами мовленнєвої діяльності є говоріння та аудіювання. Колективна форма роботи.

III. "Let's enjoy your English" – на цьому етапі відбувається подальший розвиток комунікативної компетенції студентів. На основі попередньої підготовки. Парна або групова форми роботи.

IV. "Let's think English" – тут має місце систематизація і самовдосконалення отриманих знань і умінь. Синтез, підведення підсумків і висновків. Акцент переважно на письмові види роботи (анотації наукових статей, резюме, есе тощо). Індивідуальна форма роботи.

Такий підхід сприяє реалізації принципів, які представляють собою методичну систему, спрямовану на навчання іншомовного спілкування в усній і письмовій формах.

1. Принцип мовної спрямованості. Всі вправи на уроці повинні бути пов'язані з говорінням, коли у мовця є певна задача і коли ним здійснюється мовний вплив на співрозмовника. Принцип мовної спрямованості передбачає також використання комунікативно цінного, для прогнозованої ситуації і для певної категорії студентів, мовного матеріалу.

2. Принцип індивідуалізації при провідній ролі її особистісного аспекту. Індивідуалізація є головним реальним засобом створення мотивації та активності. При навчанні іншомовної мови індивідуальна реакція можлива в тому випадку, якщо мовне завдання, що стоїть перед студентом, відповідатиме його потребам та інтересам як особистості. В ідеалі будь-яке висловлювання студента має бути по можливості природно мотивованим.

3. Принцип функціональності. Будь-яка мовна одиниця виконує в процесі комунікації мовні функції. Наближення до потреб комунікації можливе лише при врахуванні мовних засобів і організації матеріалу не навколо розмовних тем та граматичних явищ, а навколо ситуацій і мовних завдань. З огляду на це, важливою є також єдність лексичної, граматичної та фонетичної сторін говоріння.

4. Принцип ситуативності. Комунікативна спрямованість передбачає ситуативність навчання, яка необхідна також і як спосіб мовної стимуляції, і як умова розвитку мовного вміння, зокрема таких його якостей, як цілеспрямованість, продуктивність тощо.

5. Принцип новизни. Процес спілкування характеризується постійною зміною розмовних тем, обставин, завдань тощо. Новизна забезпечує гнучкість мовних навичок, без чого їх перенос неможливий, а також розвиток мовного вміння, зокрема його динамічності (непідготовлена мова), здатності перефразувати, ініціативності висловлювання, темпу мови і особливо стратегії і тактики мовця. Для цього необхідно систематичне варіювання мовних ситуацій, навчального простору, організації уроку тощо.

Також такий підхід, на нашу думку, дає змогу повною мірою розкритися потенціалу комунікативної спрямованості уроку з іноземної мови, оскільки передбачає організацію активної творчої діяльності студентів: постійне звернення до мови як засобу спілкування, широке використання колективних форм роботи, увагу до проблемних ситуацій, що відображають інтереси студентів, і творчих видів завдань, представлення навчального матеріалу на основі мовних інтенцій, паралельне засвоєння граматичної форми та її функції в мові.

Використана література:

1. Бим И. Л. Теория и практика обучения немецкому языку в средней школе / И. Л. Бим. – М. : Просвещение, 1988. – 358 с.
2. Гальскова Н. Д. Современная методика обучения иностранным языкам / Н. Д. Гальскова. – М. : Аркти-Глассо, 2000. – 281 с.
3. Зимняя И. А. Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке / И. А. Зимняя. – М. : Просвещение, 1987. – 214 с.
4. Колкер Я. М. Практическая методика обучения иностранному языку : учеб. пособие / Я. М. Колкер, Е. С. Устинова, Т. М. Еналиева. – М. : Издательский центр “Академия”, 2000. – 264 с.
5. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению / Е. И. Пассов. – М. : Просвещение, 1985. – 298 с.
6. Рогова Г. В. Методика обучения иностранным языкам в средней школе / Г. В. Рогова. – М. : Просвещение, 1991. – 187 с.

ЯРЕМЕНКО О. О. Коммуникативная направленность обучения иностранного языка старших курсов педагогических вузов.

Статья рассматривает важность участия студентов старших курсов в процессе реальной коммуникации при обучении общению. Ведь язык – это в первую очередь создание мотивации, а естественность речи стимулирует не необходимость, а потребность в реальном общении. Возможность удовлетворить эту потребность предоставляет коммуникативная направленность уроков по иностранному языку. В статье рассмотрены некоторые характеристики коммуникативности, которые надо учитывать, направляя учебный процесс на старших курсах педагогического вуза в коммуникативное русло. Даны практические методические рекомендации по построению практического курса английского языка.

Ключевые слова: коммуникативная направленность, реальная коммуникация, коммуникативность, учебный процесс.

YAREMENKO O. O. Communicative orientation of teaching of foreign language of senior courses of pedagogical institutes of higher.

The article examines the importance of senior students participation in the process of real communication. After all, the language is primarily creating motivation and natural speech is stimulated by the need for real communication. The ability to meet this need is provided by communicative orientation of foreign language classes. The article examines some characteristics of communicativity which is considered to be the guide of the learning process in teaching high school students. The practical recommendations for the design of instruction in English are given.

Keywords: communicative orientation, real communication, communicativity, educational process.